

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت
گرایش تعلیم و تربیت اسلامی

تبیین نقش سیاست در تربیت (برنامه درسی) از منظر اپل و نقد آن بر اساس دیدگاه
متفکران مسلمان (با تاکید بر آراء امام خمینی (ره))

اسماء اسدی پور

استاد راهنما:

دکتر محسن ایمانی

استاد مشاور:

دکتر علیرضا صادق زاده قمصری

۱۳۹۱

باسمه تعالی
تاییدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

.....

اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان خانم / آقای سید زینب حسینی تحت عنوان: پس نقش سید حسینی در حرکت ارسطالی
را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و

پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد تأیید می کنند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما	مسز زینب	استاد	
۲- استاد مشاور	علی حسینی زاده	استاد	
۳- استاد ناظر (داخلی)	سید زینب حسینی	استاد	
۴- استاد ناظر (خارجی)	محمد رفیعی	استاد	
۵- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی	سید زینب حسینی	استاد	

آئین نامه حق مالکیت مادی و معنوی

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثر هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به نایب رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

«اینجانب اسماء اسدی پور دانشجوی رشته تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت ورودی سال تحصیلی ۱۳۸۸ مقطع کارشناسی ارشد دانشکده علوم انسانی متعهد می شوم کلیه نکات مندرج در آئین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته های علمی مستخرج از پایان نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین نامه فوق الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

امضا:.....

تاریخ: ۹۱.۱۲.۲۷

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:
«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت است که در سال ۱۳۹۱ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر محسن ایمانی و مشاوره جناب آقای دکتر علیرضا صادق زاده قمصری از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب اسماء اسدی پور دانشجوی رشته فلسفه تعلیم و تربیت مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: اسماء اسدی پور

تاریخ و امضا: ۹۱، ۱۲، ۲۷

چکیده

اوج گرفتن مباحث در محیط های آکادمیک درباره مکتب انتقادی به عنوان یکی از مکاتب متاخر، توجه به مباحث مربوط به آن در حوزه تعلیم و تربیت را نیز در پی داشته است. درونمایه مکتب انتقادی در حوزه تعلیم و تربیت را می توان در نارضایتی از وضع موجود نظام های آموزشی و تلاش برای انجام اصلاحات دانست. مایکل اپل، به عنوان یکی از چهره های شاخص مکتب انتقادی در شاخه تعلیم و تربیت، بر این باور است که از تعلیم و تربیت باید به عنوان وسیله ای برای انتقال مفهوم انتقاد به مدرسه بهره برد؛ اما از آن جا که تدوین برنامه درسی یک برنامه حکومتی و زیرمجموعه هنجارها و تمایلات حکومت به شمار می رود، توجه به نقش سیاست در تربیت، همواره پیش مقدمه ورود متفکران انتقادی از جمله اپل به مباحث تربیتی بوده است. از همین رو، پژوهش حاضر محل ورود مایکل اپل به عنوان اندیشمند شاخص مکتب انتقادی به بحث تعلیم و تربیت، یعنی نگاه وی به نقش سیاست در تربیت را مورد بررسی قرار داده و سپس با تاکید بر اندیشه های امام خمینی (ره)، به نقد مواضع او پرداخته است. اپل در ترسیم وضع موجود، همه ارکان تعلیم و تربیت را امری سازمان دهی شده توسط حکومت می داند و ضمن مخالفت شدید با این شرایط، پیشنهاد می کند طبقات اجتماعی با انباشت قدرت، استقلال سیستم آموزشی از دولت را مطالبه کنند. شرایط ایده ال در نگاه اپل، آن است که سیستم آموزشی وابسته به دولت نبوده و ارتباط بین تعلیم و تربیت و ساختار دولت رابطه ای دو طرفه و تعاملی باشد ولی درباره ابعاد این نوع تعلیم و تربیت و جزییات ارتباط آن با دیگر نهاد های جامعه از جمله حکومت سکوت می کند. امام خمینی (ره) تعلیم و تربیت را در حوزه وظایف حکومت تعریف کرده و معتقدند از آنجا که هدف از ارسال دین تربیت انسان ها و رساندن آن ها به مقام خلیفه الهی بوده و حکومت اسلامی نیز بر همین مبنا تشکیل می شود، نمی توان وظیفه تعلیم و تربیت را از نهاد حکومت تفکیک کرد. از نظر ایشان یکی از وظایف اصلی دولت اسلامی پرداختن به تعلیم و تربیت با مدد گیری از اصول اسلامی است و البته در نظر امام فرض این است که در حکومتی اسلامی اولیاء الهی عهده دار حکومت باشند. در چنین صورتی حتی اگر در بعضی موارد تخطی هایی از اسلام صورت بگیرد قابل اصلاح است و روند کلی را خدشه دار نمی کند. ولی در حکومت غیر الهی وظیفه همگان این است که علیه سیاست های نادرست سلاطین به پا خیزند و زندگی عملی امام خود نمونه بارز این تفکر است. کلمات کلیدی: تعلیم و تربیت انتقادی، نومارکسیسم، سیاست، مایکل اپل، امام خمینی (ره).

فصل اول: کلیات

- ۱-۱- مقدمه ۱
- ۲-۱- بیان مسأله: ۲
- ۳-۱- سوالات تحقیق: ۴
- ۴-۱- هدف از تحقیق ۵
- ۵-۱- مواد و روش انجام تحقیق: ۵
- ۶-۱- تعریف کلمات کلیدی: ۷
- ۷-۱- محدودیت های تحقیق: ۷

فصل دوم: مباحث نظری و پیشینه تحقیق

- ۱-۲- مقدمه: ۱۰
- ۲-۲- پیشینه تحقیق: ۱۰
- ۳-۲- تربیت چیست؟ ۱۴
- ۴-۲- معنای سیاست ۱۶
- ۵-۲- نسبت سیاست و تربیت ۱۷
- ۶-۲- نسبت سیاست و تربیت از نگاه اسلام ۱۹
- ۷-۲- نو مارکسیسم ۲۱

فصل سوم: بررسی آرا و تفکرات مایکل اپل

- ۱-۳- مقدمه ۲۶
- ۲-۳- مبانی انسان شناسی ۲۶
- ۴-۳- مبانی شناخت شناسی ۲۷
- ۵-۳- تعلیم و تربیت ۲۷
- ۶-۳- اپل و نو مارکسیسم ۲۸
- ۷-۳- آرای اپل درباره تاثیر سیاست و تربیت بر یکدیگر ۳۱
- ۱- مخالفت با اثر گذاری قدرت و سیاست در تعلیم و تربیت ۳۱
- ۲- دو سویه بودن و تعاملی بودن ارتباط مابین ساختار دولت و تعلیم و تربیت ۳۱
- ۳- آمیختن رویکرد های جهانی و محلی ۳۱
- ۴- پرداختن به چرایی به جای چگونگی ۳۱
- ۵- رابطه اقتصاد و تعلیم و تربیت ۳۲
- ۶- تحریک اجتماعات مظلوم، به چالش کشیدن گروه های مظلوم ۳۲
- ۷- برخورد های ایدئولوژیک در صحنه تعلیم و تربیت: ۳۲
- ۸- نقد های اپل به وضع موجود درباره تاثیر سیاست بر تربیت ۳۳

- ۱-تاثیر تفکر راست بر تعلیم و تربیت:..... ۳۳
- ۲- اهمیت دادن بیشتر به بازار و نیازهای آن: ۳۳
- ۳- عدم وجود تناسب اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و تعلیم و تربیت عمومی:..... ۳۴
- ۴- دیدگاه ها و عملکرد های متناقض: ۳۴
- ۵- مشروعیت بخشیدن به دانش از طریق مناقشات گروه های قدرتمند:..... ۳۴
- ۶-تولید دانش و سانسور آن در هژمونی کاپیتالیستی:..... ۳۴
- ۷-تحمیل ایدئولوژی گروه های غالب:..... ۳۵
- ۸- خلق ایدئولوژی ارگانیک؛ دنبال کردن نوع جدیدی از خواست مردم، مداخله در فرهنگ عمومی:..... ۳۶
- ۹- اخلاق بازار آزاد:..... ۳۶
- ۱۰- حق انحصاری مالکیت در برابر حق فرد:..... ۳۷
- ۱۱- تغییر مفهوم برابری در اثر فروپاشی اجتماعات بسیار لیبرال و جنبش های نو محافظه کاری:..... ۳۷
- ۱۲-تنزل معنای تعلیم و تربیت به یک کالا:..... ۳۸
- ۱۳-تبدیل معنای شهروند به مصرف کننده:..... ۳۸
- ۱۴-داروینیسیم اجتماعی:..... ۳۸
- ۱۵-هژمونی؛ کنترل فرهنگ:..... ۳۹
- ۱۶- اشباع عمیق آگاهی جامعه:..... ۳۹
- ۱۷- تفکرات اشتباهی که باعث تسلط هژمونی می شود:..... ۴۰
- ۱۸- تضعیف قدرت انجمن ها و گروه های دموکراسی خواه:..... ۴۱
- ۱۹-غفلت از تمرکز زدایی:..... ۴۱
- ۲۰- تبدیل مدرسه به کالا:..... ۴۲
- ۲۱-تقویت مدارس خصوصی:..... ۴۲
- ۲۲- مدارس تحت کنترل و پلیسی:..... ۴۳
- ۲۳- تناقضات کاپیتالیسم:..... ۴۳
- ۲۴- به چالش کشیدن تعلیم و تربیت برای سوء استفاده از آن:..... ۴۳
- ۲۵- بی توجهی به جنبه های شاد و خلاق تربیت:..... ۴۴
- ۲۶- خنثی تلقی کردن علم در لیبرالیسم:..... ۴۴
- ۲۷- وجود تفکر انتقادی ناقص در مدارس:..... ۴۴
- ۲۸- دست دولت در افول قدرت جنبش های اجتماعی:..... ۴۵
- ۲۹-پنهان کردن تبعیض:..... ۴۶
- ۳۰- تشکیل بلوک هژمونیک جدید:..... ۴۶
- ۳۱-نولیبرال ها..... ۴۶
- ۳۲-نومحافظه کاران:..... ۴۷
- ۳۳-مردم گرایان مستبد:..... ۴۷
- ۳۴-افراد متخصص:..... ۴۸
- ۳۵- متناقض بودن تفکرات راست جدید:..... ۴۸
- ۳۶-مقصر دانستن معلم در صورت عدم موفقیت:..... ۴۹
- ۳-۹- تاثیر تربیت در سیاست از منظر اپل..... ۴۹
- ۱- باز آفرینی نظام های ارزشی..... ۴۹

۴۹	۲-باز آفرینی روابط قدرت:
۵۰	۳-سیستم تربیتی عامل ایجاد تفکر و علایق در مردم:
۵۰	۳-۱۰-برنامه درسی
۵۱	۱- برنامه درسی ملی؛ کم استعداد تلقی کردن فقرا:
۵۲	۳-۱۱-اهداف
۵۲	۳-۱۲-محتوا
۵۲	۱-نسبت دولت و محتوای برنامه درسی:
۵۳	۲-نقد اپل به روش تعیین متون درسی:
۵۵	۳- نظر اپل درباره متون درسی:
۵۶	۳-۱۳-روش
۵۶	۱- نقد اپل به روش های جدید برنامه درسی؛
۵۷	۳-۱۴-ارزشیابی
۵۷	۱-آزمون ملی:
۵۸	۳-۷-وضع مطلوب از نظر اپل
۵۸	۱-رشد خود آگاهی در اجتماعات اقلیت:
۵۸	۲-شکل گیری جنبش های ضد هژمونیک:
۵۸	۳- کلی تر دیدن مسائل:
۵۹	۴- دانش پژوهی انتقادی:
۵۹	۵- توجه به جنبش سیاه پوستان:
۶۰	۶- تربیت ضد نژاد پرستی:
۶۰	۷- شکل گیری اتحادیه های غیر متمرکز:
۶۱	۸-تلاش برای ترویج تعلیم و تربیت دموکراتیک:
۶۱	۹- تشکیل جبهه ای مردمی:
۶۱	۱۰- برگزاری انتخابات و پرسش از همه مردم:
۶۱	۱۱- تعلیم و تربیت چند تکنیکی:
۶۲	۱۲- تعلیم و تربیت انتقادی دموکراتیک منجی انسان:
۶۲	۳-۸-جمع بندی برنامه اپل

فصل چهارم: نقد آراء اپل بر اساس آراء امام خمینی (ره)

۶۵	۴-۱-مقدمه:
۶۵	۴-۲- مبانی هستی شناسی
۶۶	۴-۳- مبانی انسان شناسی
۶۷	۴-۴- مبانی زندگی اجتماعی
۶۷	۴-۵- نسبت سیاست و دین از نگاه امام خمینی (ره)
۶۸	۴-۵-۱- سیاست از نظر امام خمینی
۶۸	۴-۵-۲- دین در نگاه امام خمینی
۶۹	۴-۵-۳- پیوستگی دین و سیاست

۷۰	۶-۴ نسبت دین و تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی(ره).....
۷۰	۴-۶-۱- اهمیت تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی.....
۷۱	۴-۶-۲- هدف دین.....
۷۳	۴-۶-۳- اهداف تربیتی از نظر امام خمینی.....
۷۳	۴-۷-۱- نسبت سیاست و تربیت از دیدگاه امام خمینی.....
۷۴	۴-۷-۱- تاثیر سیاست بر تربیت.....
۷۴	۱- اصلاح جامعه.....
۷۴	۲- پرورش افراد صالح و رساندن انسان به سر منزل مقصود.....
۷۴	۳- سعادت دنیوی و اخروی.....
۷۵	۴- تحقق عدالت.....
۷۵	۴-۷-۲- تاثیر تربیت بر سیاست.....
۷۵	۱- مانع ظلم حاکم.....
۷۵	۲- مانع انحطاط بشریت.....
۷۶	۳- سعادت‌مندی مردم.....
۷۶	۴- اصلاح جامعه.....
۷۶	۵- مانع خیانت حکام.....
۷۶	۶- تحقق استقلال کشور.....
۷۶	۷- ایجاد مسئولیت‌پذیری در مردم.....
۷۷	۸- مشارکت و نظارت مردم.....
۷۷	۹- عملکرد مثبت حکومت.....
۷۷	۱۰- دوستی با ملل دیگر.....
۷۷	۴-۸- نقد آراء اپل بر اساس آراء امام خمینی.....
۷۸	۱- نقاط قوت تفکر نومارکسیستی:.....
۷۸	۲- نقاط ضعف تفکر نو مارکسیستی:.....
۷۹	۳- اسلام و نومارکسیست تفاوت آرای امام خمینی (ره) و اپل:.....
۷۹	۴- انتقاد:.....
۸۰	۵- ارتباط دو طرفه سیاست و تربیت:.....
۸۱	۶- عدالت یا برابری:.....
۸۲	۷- آرمان بودن عدالت:.....
۸۲	۸- آزادی در انتخاب ایدئولوژی:.....
۸۳	۹- خود محوری انسان:.....
۸۳	۱۰- اتحادی مردمی:.....
۸۴	۱۱- دیدی کلی برای تحلیل:.....
۸۴	۱۲- طبقه اجتماعی:.....
۸۵	۱۳- فرد گرایی:.....
۸۶	۴-۹- جدول تطبیقی آرای اپل و امام خمینی(ره).....

فصل پنجم: نتیجه گیری

۱-۵ - مقدمه:	۸۹
۲-۵ - بحث و نتیجه گیری	۸۹
۳-۵ - پاسخ به سئوالات	۹۰
۴-۵ - پیشنهادات	۹۳
منابع فارسی:	۱
منابع انگلیسی:	۴
Abstract	۶

فصل اول

کلیات

۱-۱- مقدمه

یکی از مکاتب تربیتی متاخر که امروزه مورد توجه قرار می‌گیرد، مکتب انتقادی بوده و در پی آن، تفکر انتقادی در تعلیم و تربیت بیش از گذشته مطرح شده است. خاستگاه این مکتب در مغرب زمین است، اما ادامه مکتب شرقی مارکسیسم است که در بعضی موارد تاکید های آن تغییر کرده و از این رو به آن نو مارکسیسم می‌گویند. آن چه که باعث ظهور چنین مکتبی شده نارضایتی از وضع موجود و تلاش برای اصلاح آن است. تئوریسین هایی که از دیدگاه انتقادی برخوردارند، حداقل به دو دسته تقسیم می‌شوند: اول آن هایی که از انتقاد به عنوان یک روش برای مطالعه و پژوهش های خود استفاده می‌کنند؛ و دوم، کسانی که از تاثیرات منفی کاپیتالیسم بر روی افراد (به خصوص افرادی که در جامعه کمتر اهمیت داده می‌شوند و یا به حاشیه رانده شده اند) نکوهش های جدی به عمل می‌آورند. متفکران انتقادی دسته دوم با وارد شدن به حیطه نقد سیاست های تربیتی حکومت هایشان در پی حل تناقضات و مسائل بحران ساز تربیتی زمان حاضر هستند و بی تردید، لازمه به دست آوردن شناخت دقیق از دیدگاه تفکر انتقادی درباره تربیت و سیاست های تربیتی، پژوهش در آثار و افکار متفکران برجسته این حوزه است. مایکل اپل^۱ یکی از تئوریسین های اصلی تعلیم و تربیت و فردی سرشناس در حوزه تعلیم و تربیت انتقادی است. وی بیشتر مباحث خود را به نوع رابطه بین نهاد های فرهنگی و تربیتی و سیاست و حاکمان اختصاص می‌دهد و از وضع موجود انتقاد کرده و در فراهم کردن آنچه که وضع مطلوب می‌داند. بانظر به اینکه درباره نقش سیاست در تربیت از منظر اپل پژوهش می‌کنیم ابتدا به مبانی نظری مورد نیاز در بحث می‌پردازیم و سپس با بیان خلاصه ای از مفاهیم اساسی تحقیق، نظر اسلام را درباره موضوع مورد بحث پی می‌گیریم و سپس با ایدئولوژی ای که حاکم بر تفکر اپل است یعنی نو مارکسیسم آشنا می‌شویم. پس از این مباحث به سراغ آرای اپل می‌رویم و ابتدا اصل وجود تاثیر پذیری سیاست و تربیت از یکدیگر از نظر اپل و چگونگی این ارتباط را بررسی می‌کنیم، بعد از این مباحث به نقد اپل درباره دیدگاه های موجود در تربیت می‌پردازیم و اینکه وضع مطلوب از دیدگاه اپل چگونه

^۱ Michael Apple

است و اینکه اپل چه فعالیت هایی را برای رسیدن به وضع مطلوب پیشنهاد می کند. سپس با توجه به آراء امام خمینی درباره تربیت آراء اپل را نقد می کنیم. لازم به تذکر است که در این فرصت کوتاه نمی توان به همه ابعاد تفکر امام درباره تربیت پرداخت و فقط به آن بخشی که مرتبط با آراء اپل است بسنده می کنیم. ولی ابتدا برای اینکه روشن شود که این بحث در جهان بینی امام از چه اهمیتی برخوردار است و در کدام بخش از تفکر امام قرار می گیرد لازم دیدیم در طلیعه نقد بخشی از مباحث مربوط به آن را به عنوان مقدمه فهم دیگر آرای امام خمینی بیاوریم. برای این منظور ابتدا از ایده جدایی ناپذیری دین (اسلام) از سیاست در اندیشه امام شروع می کنیم و پس از بیان مستندات درباره آن، به بیان نسبت دین و تعلیم و تربیت از نظر ایشان می پردازیم. سپس به نقد آراء اپل بر اساس آراء امام خمینی می رسیم. در انتها نیز به اختصار به سئوالات اصلی تحقیق پاسخ می دهیم.

۱-۲- بیان مساله:

در دنیای امروز فراوان سخن از تأثیر سیاست بر نظام تعلیم و تربیت (برنامه درسی) به میان می آید البته دانشمندان و نظریه پردازان مختلف ضمن قبول وجود رابطه میان نهاد تعلیم و تربیت و دولت، از لحاظ نوع این ارتباط، سه رویکرد اساسی و متفاوت را برگزیده اند: رویکرد اول بر این نظریه تاکید می ورزد که نهاد تعلیم و تربیت باید کاملاً تحت نفوذ نهاد سیاست و نظام دیپلماتیک حاکم بر جامعه قرار داشته باشد. در رویکرد دوم این نظام تعلیم و تربیت است که سیاست و نهاد های سیاسی را پدیدار، متحول و نوسازی می کند. رویکرد سوم بر این امر تاکید دارد که تعلیم و تربیت و نظام آموزشی نقشی مستقل ولی در عرض نهاد سیاست و قدرت دارد. گفته می شود که نظرات متفکران حوزه انتقادی و از جمله اپل مبتنی بر رویکرد دوم است. (صادق زاده، ۱۳۷۹) اما به نظر می رسد درباره رویکرد اپل نیاز به مطالعه و بررسی بیشتری است که در ادامه به این موضوع اشاره خواهیم کرد.

مایکل اپل یکی از تئوریسین های اصلی تعلیم و تربیت و فردی سرشناس در حوزه تعلیم و تربیت انتقادی است. وی در کنار افرادی مانند فریره^۲، ژيرو^۳ و مک لارن^۴ و دیگران کمک زیادی به تبدیل مطالعات تعلیم و تربیت انتقادی به مباحثات ملی رایج درباره مسائل مهم تعلیم و تربیت کرده است. این مطالعات شامل موضوعاتی مثل آموزش معلمان و برنامه درسی و ارزشیابی و نیز بودجه های آموزشی و حکومت می شود. هر چند اپل منتقد بودن را چیزی بیشتر از ایرادگیری ساده می داند.

^۲ Paulo Freire

^۳ Giroux

^۴ McLaren

از نظر او انتقاد شامل فهم وقایع محتمل تاریخی و روابط میان قدرت های متضاد در زندگی است. (اپل، ۲۰۰۰: ۸)

در ایالات متحده، متفکران انتقادی، حوزه مکتب فرانکفورت را وسعت بیشتری بخشیده اند. در بسیاری از موارد آنان نتیجه می گیرند که تئوری های اجتماعی، با همه ویژگی هایشان نیاز دارند که از آنالیز و گردآوری اسناد فراتر رفته و مستقیماً در تغییرات اجتماعی وارد شوند. متفکران تعلیم و تربیت انتقادی نظیر اپل تعلیم و تربیت را وسیله ای برای انتقال مفهوم انتقاد به مدرسه می دانند. آنان تغییر را با همراهی و حمایت از گروه های بدون حامی و از طریق اعتماد به نفس دادن به آن ها در جامعه دنبال می کنند. در میان حوزه ها و موضوعاتی که فعالان تعلیم و تربیت انتقادی دنبال می کنند، این موضوعات به چشم می خورد: «تئوری باز تولید اجتماعی»^۵ (چرا مدارس به جای این که در پی حرکت کردن به سمت جلو باشند، گرایش به باز تولید «وضعیت موجود دارند»؟)؛ «طریقه اجتماعی کردن دانش آموزان در مدارس به عنوان مصرف کننده؛ برنامه درسی پنهان در تربیت (آن چه که غیر مستقیم تدریس می شود)؛ ریشه های اجتماعی رفتارهای مخالف و مقاومت از طرف دانش آموزان؛ خرده فرهنگ ها در مدرسه (گروه همسالان، گانگسترها، باندها)؛ و تفاوت بین schooling و education (کسب ارزش ها، چشم انداز، معرفت و مهارت ها). (پالمر، ۲۰۰۱: ۲۶۳)

اپل در این میان، بیشتر مباحث خود را به نوع رابطه بین نهاد های فرهنگی و تربیتی و سیاست و حاکمان اختصاص می دهد و از وضع موجود انتقاد کرده و در فراهم کردن آنچه که وضع مطلوب می داند در تلاش است تا از معجزه اتحاد میان گروه های اجتماعی مظلوم که در جامعه مورد تبعیض و ستم قرار می گیرند، استفاده کند. اگر بخواهیم مختصری درباره دیدگاه اپل درباره تاثیر سیاست در تربیت بگوییم بهتر است چگونگی ارتباط این دو حوزه را از نظر او بررسی کنیم و سپس به مباحث مرتبط پردازیم. پس در ابتدا باید بدانیم از نظر اپل دو حوزه تعلیم و تربیت و سیاست چه نسبتی با هم دارند. اپل در کتاب «دولت و سیاست های علمی» به این موضوع می پردازد. اپل ادعان می کند که باید دید تعریف ما از دولت چیست. او پس از بیان تعریفی حداقلی از دولت و ناکافی دانستن این نگاه می گوید: برای فهم بهتر قضایا باید به سراغ مفاهیم بزرگتری تحت عنوان هژمونی رفت. (اپل، ۲۰۰۳: ۴۳ و

در طرف دیگر تعلیم و تربیت قرار دارد و اینکه آیا تعلیم و تربیت پدیده ای سیاسی است یا خیر، اپل وضعیت موجود را به تصویر می کشد و می نویسد که در حال حاضر همه ارکان تعلیم و تربیت توسط حکومت سازمان دهی می شود. (همان: ۲) اما در اینکه وضعیت مطلوب مورد نظر اپل چه وضعیتی است، باید بر آرای او بیشتر متمرکز شویم. باید به این سؤال پاسخ گفت که از منظر اپل این سیاست و حکومت است که تربیت و شیوه های آن را معین می کند و یا تعلیم و تربیت است که سیاست ها و دولت ها را پدیدار، متحول و نوسازی می کند و یا نهاد تعلیم و تربیت در عرض نهاد سیاسی و مستقل از آن قرار دارد؟ پس از پاسخ به این سؤال باید دید به نظر اپل چه دلایلی باعث ایجاد وضعیت موجود شده و راهکار اپل در این میان برای ارتقا به وضع مطلوب چیست؟ پس

^۵ social reproduction theory

از اینکه با نظر اپل درباره تاثیر سیاست بر برنامه درسی در نظام تعلیم و تربیت تا حدودی آشنا شدیم، می خواهیم بدانیم از منظر امام خمینی سیاست و تعلیم و تربیت چه نسبتی با هم دارند و از منظر ایشان چه نقدی بر آرای اپل وارد است؟

امام خمینی(ره) اندیشمندی است که دیدگاه‌های وی در مورد موضوع‌های مختلف، ارتباط تنگاتنگی با مبانی نظری وی دارد. در منظر امام خمینی(ره) انسان نسخه کوچکی از عالم هستی است از نگاه امام خمینی(ره) انسان فقط می‌تواند در صحنه جامعه به کمالات شایسته‌اش برسد. بنابراین، "برای) سیر الی الله لازم نیست که انسان گوشه‌ای بنشیند و بگوید من سیر الی الله می‌خواهم بکنم؛ خیر، سیر الی‌الله همان طوری که سیره انبیا و خصوصاً پیامبر اسلام(ص) و کسانی که مربوط به او بودند ... همه‌اش سیر الی الله بود." (فوزی، بیرانوند، ۱۳۹۰) و اما درباره سیاست، امام خمینی بر خلاف بسیاری از اندیشمندان مسلمان که دخالت در سیاست را آلودگی به دنیا می‌دانستند، معتقد بودند سیاست از دین جدا نیست، بلکه دین اعم از سیاست و مشتمل بر آن است، و اگر این جا نهایت راه باشد، تعبیر اشمال دین بر سیاست از تعبیر آمیختگی دین و سیاست صحیح تر است. (قاضی زاده، ۱۳۷۷، ص ۶۴)

با این اوصاف، حکومت اسلامی قطعاً باید در فرآیند مهم و حیاتی فرهنگ‌سازی و تربیت انسان‌ها همّت ورزد. از نظر ایشان، حکومت‌های غیرتوحیدی و رژیم‌های غیراسلامی در حدود طبیعت و حدود مادی انسان عمل می‌کنند. آنها فراموش کرده‌اند که انسان موجودی با ظرفیت‌های معنوی و احتیاجات ملکوتی است؛ رهبران غربی می‌خواهند جامعه را همچون یک کارخانه صنعتی اداره کنند؛ اما حکومت اسلامی بعد از برآوردن نیازهای جسمی و روانی مردم - مثل رفاه و اقتصاد، امنیت و عدالت - باید به فکر عروج و تعالی روحانی آنها باشد. «اینکه توهم می‌شود که فرق مابین رژیم اسلامی انسانی با سایر رژیم‌ها این است که در این عدالت هست، این صحیح است؛ لیکن ... یکی از فرق‌هایش قضیه عدالت اجتماعی است. هیچ‌یک از رژیم‌های دنیا، غیر از آن رژیم توحیدی انبیا، توجهش به معنویات انسان نبوده است؛ در نظر نداشته است که معنویات را ترقی بدهد. در حکومت اسلامی، همه امور، حتی جهاد و جنگ، فقط به قصد اصلاح و تهذیب افراد انجام می‌شود.» (فوزی، بیرانوند، ۱۳۹۰) به نظر می‌رسد برای فهم درست روابط میان تربیت و سیاست از دیدگاه امام باید قدری از چارچوب‌ها و تعاریف پیش فرض گرفته شده فاصله گرفت و از نگاه توحیدی امام ابتدا مفاهیم را تعریف کرد و سپس درباره این مسئله به جمع بندی رسید.

۳-۱- سوالات تحقیق:

در این پژوهش در پی دستیابی به پاسخی برای پرسش‌های زیر هستیم.

۱. از نظر اپل، جریان‌های سیاسی، اجتماعی، قدرت و ایدئولوژی چه نقشی در تدوین برنامه درسی دارند؟

۲. از منظر امام خمینی(ره) چه نقدی می توان بر دیدگاه های اپل در زمینه نقش سیاست در تربیت ارائه نمود؟

۱-۴- هدف از تحقیق

هدف از تحقیق حاضر این است که به بررسی دیدگاه یکی از صاحب نظران مکتب فرانکورت بپردازیم و از منظر او به تبیین تأثیرات سیاست بر برنامه درسی اقدام نمائیم و سپس این رویکرد را مورد نقادی قرار بدهیم. لذا از میان صاحب نظران این مکتب اپل را انتخاب می نمائیم که درباره او به زبان فارسی تحقیق مستقلی انجام نگرفته است و درباره نحوه مدیریت نظام آموزش و پرورش، چگونگی تاثیر گذاری دولت بر جریان تعلیم و تربیت و عوامل اجتماعی دخیل در آن، میزان تجویز دخالت مردم و نهاد های مدنی در نظام تعلیم و تربیت رسمی، چگونگی تامین مالی و پشتیبانی از جریان تعلیم و تربیت رسمی و غیر رسمی از سوی دولت، نقش جریان های سیاسی اجتماعی، قدرت و ایدئولوژی در تدوین برنامه درسی از دیدگاه او به پژوهش می پردازیم. سپس با در نظر گرفتن آرای او به نقد آن ها از دیدگاه متفکران مسلمان به ویژه امام خمینی مبادرت می ورزیم.

۱-۵- مواد و روش انجام تحقیق:

بررسی و تحلیل نقادانه شیوه های خاص تطبیق عام تئوری در هر یک از متون علمی، وظیفه شاخه ای از فلسفه است که روش شناسی خوانده می شود. روش شناسی مجموعه ای به هم پیوسته از قواعد، اصول و شیوه های معمول در یک رشته از دانش اطلاق می شود. برخی آن را جدا و یک رشته علمی می دانند. برای مثال نظریه انتقادی از روش شناسی به منظور شناخت جامعه فقط از راه بینش و درک کلیت و تمامیت تاکید دارد. بنابراین همه عوامل اساسی این کلیت باید یک جا بررسی شده و نباید به وسیله کار علمی نظریه پردازی شود. برای رسیدن به این هدف تجربه کافی نیست. تفکر و روش نظری نیز باید استفاده شود. از سوی دیگر توصیف و توضیح درباره آن چه که هست کافی نیست، بلکه باید آن چه را که نیست در نظر گرفت و پدیده های اجتماعی را با دید انتقادی نگریست و به این نکته نیز نمی توان از طریق روش های تجربی دست یافت. پایه و اساس شکل گیری این نوع روش تحقیق در فلسفه و علوم اجتماعی می باشد. این روش نمی تواند مستقل از موضوع و فرایند تحقیق در نظر گرفته شود. بنابراین تعریفی که از این روش می شود، عبارت است از «تحقیق نظری و یا کیفی مجموعه ای از فعالیت ها همچون (تبیین، تحلیل، نقد و ارزیابی) که هر کدام به نحوی محقق را در کسب اطلاعات دست اول درباره موضوع تحقیق یاری می دهد»

(دلور، ۱۳۷۴، ص ۲۵۵) بر پایه چگونگی بررسی مسائل و پرسش‌ها تحقیقات را طبقه بندی می‌کنند. برخی تحقیقات را بر اساس اهداف طبقه بندی می‌کنند. در این نوع پژوهش‌ها بر میزان کاربرد مستقیم یافته‌ها و درجه تعمیم‌پذیری آن‌ها در شرایط دیگر توجه می‌شود. بنابراین تحقیق حاضر از نظر هدف نظری می‌باشد، زیرا این نوع تحقیقات در انتزاعی‌ترین شکل خود به منظور ایجاد و پالایش نظریه‌ها صورت می‌گیرد. هدف اساسی این نوع از تحقیقات تبیین و تحلیل روابط بین پدیده‌ها و افزایش مجموعه دانش در یک زمینه خاص است. تحقیق حاضر از نظر روش تحلیلی-توصیفی به شیوه تحلیل متن یا به تعبیر مورس دوره روش کلاسیک است. روش تحقیق در این نوع ناظر به تحلیل و بررسی متون معینی است. در این تحقیق مطالبی تحلیل می‌شوند که توسط اپل نگاشته شده‌اند. با نظر به این تحلیل این مطالب و مفاهیم پاسخ‌های مربوط به سئوالات استخراج، تحلیل و بررسی می‌گردد.

روش تحلیل محتوا از نوع کیفی: این روش یکی از تکنیک‌های روش کیفی است. در روش کیفی واقعیتی کاملاً عینی و مستقل از محقق وجود ندارد و پژوهش‌گر به دنبال فرایند خلق و معنا دهی به پدیده‌های اجتماعی است. یکی از این تکنیک‌های کیفی روش تحلیل محتوا است. یعنی متن بدون هرگونه رجوع به خارج از آن مورد تحلیل قرار می‌گیرد یا به بیانی این روش، روشی ساده و پرکار برای فهم محتوایی است که در تحلیل متون به معنای گسترده آن بکار می‌رود. در واقع راهی مناسب برای فهم ایدئولوژی و مواضع سیاسی، اقتصادی و فرهنگی است. مراحل و یا فرایند روش تحلیل محتوا نیز شامل انتخاب واحد تحلیل، نمونه‌گیری از متن، تقلیل داده‌ها (حذف جزئیات نامربوط و دسته‌بندی کردن منظم آن‌ها)، استنباط از داده‌های گردآوری شده (به دست آوردن شناختی که تحلیل‌گر محتوا درباره نحوه رابطه و نسبت و پیوند داده‌ها با متن‌شان دارد) و تحلیل (شناسایی و ارائه الگوهای ارزشمند معنادار مبتنی بر نتایج تحلیل محتوای متن) می‌باشد. در بخش نقد دیدگاه تعلیم و تربیت انتقادی اپل از منظر متفکران مسلمان به ویژه امام خمینی بر اساس اطلاعات و مدارک نقد و بررسی می‌شود.

تجزیه و تحلیل اطلاعات بدست آمده در این پژوهش به لحاظ نوع روش تحقیق، تحلیل مفهومی است. اطلاعات ابتدا توصیف و تبیین، سپس بر اساس شواهد به تفسیر آن‌ها پرداخته می‌شود. دیدگاه‌ها به صورت استنباطی بررسی می‌شود و در پایان نتیجه‌گیری و پیشنهادات صورت می‌گیرد.

بنابراین به صورت خلاصه باید گفت که این پژوهش بنیادی است و جنبه نظری دارد. در این پژوهش با توجه به اینکه ابتدا به بررسی و تحلیل آرای اپل می‌پردازیم از مطالعات کتابخانه‌ای و روش فیش برداری استفاده شده است و سپس با استفاده از روش تحقیق تحلیل اسنادی و روش توصیفی به پژوهش خود ادامه دادیم، برای پاسخگویی به سئوال اول تحقیق از روش تحلیل مفهومی استفاده کردیم و در پاسخ به سئوال دوم از روش انتقادی بهره گرفتیم.

۱-۶- تعریف کلمات کلیدی:

سیاست:

از منظر تفکر انتقادی سیاست کوششی است برای اینکه هر کس جهان را در قالب ذهنیت خویش شکل دهد و دیدگاه خود را بر آن منقوش سازد، سیاست محدود به پیکار گروه‌ها برای کسب قدرت نیست بنابراین سیاست هم تنازع اندیشه‌هاست و هم تنازع نیروهاست» (نویمان، ۱۳۷۳) و در این تحقیق سیاست به معنی سلسله اقداماتی است که دولت‌های حاکم بر کشورها در جهت حکمرانی خود و انجام امورات مردم در همه حوزه‌ها انجام می‌دهند.

تربیت:

سیستم طراحی شده توسط دولت‌ها که به کار تربیت افرادی است برای اهداف مورد نظر جامعه می‌پردازد و می‌توان از آن به نظام تعلیم و تربیت یاد کرد. مایکل اپل:

یکی از تئوریسین‌های اصلی تعلیم و تربیت انتقادی، استاد برنامه ریزی درسی دانشگاه ویسکانسین ایالات متحده آمریکا و از جمله معدود افرادی که به دنبال گسترش تفکرات نومارکسیستی در جامعه آمریکا هستند. براین کارهای وی تلاشی است برای به هم آمیختن مارکسیسم غیر ساختارگرا با فلسفه پدیدارشناسی. وی بیشتر تحت تاثیر آراء آلتوسر قرار گرفته است و بازسازی رادیکالی از تئوری آلتوسر انجام داده و مباحثی درباره نیازهای انسانی و مقاومت را به آن افزوده است. همچنین وی برای بازسازی جامع تاریخی از ارتباط بین سیاست‌های فرهنگی و سوسیالیسم دموکراتیک در ایالات متحده تلاش‌های زیادی کرده است. از مشهورترین کتاب‌های او می‌توان به دولت و سیاست‌های علمی^۶، تعلیم و تربیت دموکرات در عصر محافظه‌کاری^۷، علم دولتی^۸، ایدئولوژی و برنامه درسی^۹ اشاره کرد.

نقد:

بررسی نوشتار و گفتار به منظور شناساندن نقاط قوت و ضعف، بوده‌ها و نبوده‌ها و درستی و نادرستی آن با این هدف که روشنگر مسیر جویندگان باشد.

۱-۷- محدودیت‌های تحقیق:

در انجام این پژوهش از کتاب‌ها و مقالات اپل که به زبان اصلی بودند، استفاده شد، ولی نتوانستیم با ایشان ارتباط برقرار کنیم و در قالب مصاحبه سئوالات ایجاد شده در طول کار را از ایشان بپرسیم. ضمن اینکه در این فرصت امکان استفاده از نظرات دیگر متفکرین غربی درباره آراء اپل میسر نشد. از طرف دیگر به دلیل اینکه می‌خواستیم نقد آرای اپل را بر اساس آرای امام خمینی انجام بدهیم،

^۶ The state and the politics of knowledge.

^۷ Democratic education in a conservative age.

^۸ Official knowledge.

^۹ Ideology and curriculum.

نتوانستیم به همه ابعاد تفکر امام بپردازیم لذا فقط به بخش هایی اشاره شد که در ارتباط با آرای
اپل بود. بنابراین درباره تفکر امام در تعلیم و تربیت این پژوهش به هیچ وجه کامل نیست و می
توان آن را به منزله درآمدی بر برخی از آرای ایشان تلقی کرد.